

УДК 347.464

АПАНАСЮК М.П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права
та масових комунікацій ХНУВС

ВИДИ ДОГОВОРУ РЕНТИ

Анотація. До питання правового врегулювання суспільних відносин щодо видів договору ренти в Цивільному кодексі України.

Ключові слова: договір безстрокової ренти, договір вічної ренти, договір постійної ренти, договір строкової ренти, договір довічної ренти.

Аннотация. Рассмотрена проблематика правового урегулирования видов договора ренты в Гражданском кодексе Украины.

Ключевые слова: договор бессрочной ренты, договор вечной ренты, договор постоянной ренты, договор срочной ренты, договор пожизненной ренты.

Summary. We consider the problems of legal regulation of contract rent types in the Civil Code of Ukraine.

Keywords: perpetual annuity contract, contract of eternal annuity, contract of permanent rent, contract of term rent, contract of annuity.

Постановка проблеми. Правовому врегулюванню договірних рентних відносин у Цивільному кодексі України (далі – ЦК) присвячено спеціальну главу 56 (Рента). У ній дається визначення договору ренти (ст. 731), вказується на те, які особи, яким чином та у якій формі можуть його укласти (ст.ст. 732-735), визначаються можлива форма, строки та розміри виплати ренти (ст.ст. 737, 738), а також передбачаються умови здійснення відмови від договору ренти (ст.ст. 739-743) тощо. І не міститься жодних вказівок на те, які можливі різновиди договору ренти регулюються ЦК. Звичайно, найперше враження, що такий зміст ЦК не випадковий через відсутність фактичної потреби у цьому. У такому разі доводиться констатувати, що в нормах глави 56 (Рента) закріплюються загальні правила врегулювання такого певного договірної типу як договір ренти.

Разом з тим, у ч. 2 ст. 731 ЦК згадується, що обов'язок по виплаті ренти може бути безстроковим або строковим. Із чого випливає, що залежно від строку, на який передбачається встановлення обов'язку по виплаті ренти, договір ренти може диференціюватися на два види: договір безстрокової ренти та договір строкової ренти. У ст.ст. 739-743 ЦК запропонована диференціація знаходить своє логічне продовження і підтвердження. Також, у ст. 737 ЦК передбачається, що рента може виплачуватися у грошовій формі або шляхом передання речей, виконання робіт або надання послуг. У ч. 1 ст. 731 ЦК на це лише натякається, оскільки вона є загальною по відношенню до ст. 737 ЦК. Унаслідок цього залежно від форми виплати ренти може бути укладено такі чотири різновиди договору ренти: з виплатою ренти в грошовій, натуральній формі, а також у формі виконання робіт або надання послуг. Відповідно, розгляд проблематики диференціації договору ренти на види набуває актуального характеру. Також можливо вести мову про укладання договору ренти на відплатних або безвідплатних засадах (ст.ст. 1969, 1970 ЦК Франції). У такому разі залежно від наявності або відсутності підстави (causa) встановлення зобов'язання ренти договір ренти може бути відплатним

або безвідплатним. У ст. 734 ЦК України це правило закріплено нетипово для договору ренти й потребує коригування. Тому дана класифікація договору ренти не розглядається.

Варто також пригадати, що диференціація договору ренти на безстроковий та строковий не вперше застосовується до нього, незважаючи на те, що донині, а ні на практиці, ані в чинному цивільному законодавстві ніколи не проводилося виділення названих видів договору ренти. Зокрема, у поясненнях до російського проекту Уложення цивільного 1889 р. згадується, що “договор о непременном доходе подразделяется на два вида: 1) на договоры о вечной ренте (непрерывной или бессрочной) и 2) на договоры о пожизненной ренте” [1, с. 211]. До того ж, моніторинг сучасної договірної практики укладання договору ренти свідчить, що ніяких нових його конструкцій не винайдено. Більше того, актуальний колись в якості альтернативи кредитному договору [2, с. 40-73] договір вічної ренти – забутий [1, с. 212-213], а на договір довічної ренти спостерігається незначний попит в якості альтернативи договору довічного утримання [3, с. 56].

Цікаво відмітити, що у деяких ЦК пострадянських держав законодавці не поспішають відмовлятися від передбачення спеціального врегулювання певних різновидів договору ренти [4]. Думаємо, що пов'язано це з циклічністю відновлення інтересу до певних різновидів договору ренти на практиці й необхідністю їх “прозорого” правового врегулювання. Тоді як в ЦК України спостерігається зовсім інша тенденція. “Прозорим” урегулювання в нормах ЦК України укладання певних різновидів договору ренти не назвеш, бо про можливість їх виділення можна говорити лише внаслідок здійснення тлумачення відповідних норм глави 56 (Рента), як це було зроблено вище. При цьому одразу незрозуміло, в чому переваги класифікації договору ренти на безстроковий і строковий, що це витіснило традиційну класифікацію на вічну, постійну, безстрокову ренту? Які конкретно норми глави 56 (Рента) або ЦК мають застосовуватися до певного різновиду договору ренти, оскільки між ними є принципові юридичні відмінності тощо? ЦК України, різниці між безстроковим і строковим договорами ренти не проводить, а врегулює їх як одне ціле – договір ренти (ст. 731). Про інші різновиди договору ренти інформації ще менше. Отже, актуальність розгляду даної проблематики не повинна викликати сумнівів ні в кого, тим більше що в сучасних публікаціях, присвячених договору ренти, вона висвітлювалася досить поверхово й неоднозначно [5].

Метою статті є удосконалення упорядкування відносин щодо договору ренти.

Виклад основних положень. Частина 2 ст. 731 ЦК носить диспозитивний характер, надаючи сторонам договору ренти свободу у виборі такого його різновиду, який найбільше відповідає їх приватним інтересам. Одним з них може бути договір безстрокової ренти, за умовами якого одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві безстрокову ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі. Як і будь-який різновид договору ренти, договір безстрокової ренти через загрозу визнання його недійсності має укладатися лише в письмовій формі з обов'язковим його нотаріальним посвідченням (ст. 732 ЦК).

Виходячи з назви цього договору та його правової моделі важко одразу зрозуміти, якою є його договірна мета. Найперше, що спадає на думку в результаті його юридичного аналізу, це те, що він, так само, як і договір купівлі-продажу (ст. 655 ЦК), своєю метою має перенесення права власності на майно [6], оскільки на це вказує його юридичне визначення, що було дано абзацом вище відповідно до ст. 731 ЦК, та його

місце в системі договірних зобов'язань. У той самий час, якщо поглянути на визначення договору позики (ст. 1046 ЦК), то можна помітити, що між визначенням договору безстрокової ренти і договору позики також є дещо спільне – це перенесення права власності на майно. В обох цих договорах майно передається у власність з однією лише різницею – різними умовами повернення його назад. У договорі безстрокової ренти, умовно кажучи, потрібно повернути еквівалент відчуженого майна (ст.ст. 739 – 741 ЦК), а в договорі позики – таку саму кількість речей з родовими ознаками, які були передані в позику (ст. 1049 ЦК). Тоді як у договорі купівлі-продажу нічого не треба повертати назад, тому напрашується очевидний висновок, що за своєю договірною метою в нього немає нічого спільного із цими двома договорами. У такому разі не зовсім зрозуміло, про яку можливість застосування правил договору купівлі-продажу або дарування йдеться в ст. 734 ЦК, якщо це може суперечити суті договору безстрокової ренти?

Між тим, між договорами безстрокової ренти й позики є ще одна обставина, яка їх зближує, – це рента і проценти. Між ними навіть можна поставити знак рівності. Рента як і проценти виконує роль винагороди або оплати за користування відчуженим майном. Припускаємо, що походження юридичної назви терміна “рента” може бути пов'язане з тим, що під її виплату раніше досить часто відчужувалася земля, доходи з якої схожі на земельну ренту [7]. Звідсіля різна назва одного й того самого за функціональним призначенням платежу за відчуження майна й однакова їх роль – доходу. Як рента, так і проценти є доходом їх одержувачів. Тому безстрокова рента, як і будь-яка, – це різновид (безстрокового) доходу. А отже, за своєю метою договір безстрокової ренти спрямований на встановлення виплат безстрокового доходу у вигляді ренти. Причому, доходу “надмірно” високого, такого як “лихва”, вищого за середньоринковий розмір процентів, за що їх стягнення колись перебувало під заборонаю [8, с. 259], а сьогодні вважається звичним явищем (ст. 1048 ЦК). Для обходу цих заборон у ті далекі часи винайшли договір “*rente constituée*”, який по суті є модифікованим різновидом процентної позики, що тепер нагадує договір безстрокової ренти. Саме тому, якщо особи зацікавлені в отримванні “лихви”, їх може зацікавити договір безстрокової ренти.

Варто згадати, що договору безстрокової ренти колись передували договори вічної та постійної ренти. Різновидами вічної ренти були: рента з нерухомості (*rente foncière*) і рента з капіталу (*rente constituée*) [1, с. 211-112]. Особливістю постійної ренти є те, що її розміри залишалися незмінними на весь час виконання договору. Якщо проаналізувати російський ЦК, у ньому розміри постійної ренти можуть бути змінені (ст. 590 ЦК РФ). Якою тоді є логіка так називати договір – не зовсім зрозуміло.

Розгляд даних договорів із теоретичною метою, безумовно, уявляється цікавим, але на сьогодні вони не мають такого важливого практичного значення, як колись, оскільки вже наприкінці XIX ст. почали виходити з обороту. Як зазначали розробники російського проекту Уложення цивільного 1889 р. “установление вечной ренты путем договора между частными лицами чуждо нашей жизни” [1, с. 113], у результаті чого вони відмовилися включати його до цього законопроекту. Не зустрічаються вони й у наш час, незважаючи на те, що в ЦК України були включені норми про безстрокову ренту. З огляду на ці неоднозначні обставини може бути виправдана та незначна увага, яка буде приділена далі особливостям правового врегулювання договору безстрокової ренти в ЦК України.

Безстроковий характер зобов'язання ренти, безумовно, позначається на особливостях юридичної регламентації договору безстрокової ренти в ЦК України, хоча про це,

спеціально, ніде в ньому не сказано. Зобов'язання безстрокової ренти перетворює цей договір на невизначений [9, с. 253], що має якість позначатися на правовій регламентації відносин договірної наступництва між його учасниками. А цього в чинному ЦК, на відміну від першого варіанта проекту Цивільного кодексу України від 1996 року, не спостерігається. Так, у проекті була норма, у якій передбачалася регламентація передання прав одержувача ренти іншим особам (ст. 790). З кінцевого, третього варіанта проекту ЦК, який пізніше й набув чинності, дану норму чомусь було вилучено. Таке рішення не можна визнати позитивним, незважаючи на те, що воно може уявлятися очевидним. Тому варто зазначити, що права і обов'язки сторін договору безстрокової ренти, якщо ними є фізичні особи, можуть переходити у спадщину. За умови прийняття спадщини спадкоємці несуть повну відповідальність одне перед одним за набутими правами та обов'язками в договорі безстрокової ренти в тому ж обсязі, в якому вони були у їх спадкодавців. Якщо сторонами договору безстрокової ренти є юридичні особи, їх права і обов'язки можуть передаватися в порядку універсального або сингулярного правонаступництва іншим юридичним особам.

У тому ж дусі, може бути висловлене зауваження редакторам останнього варіанта проекту ЦК України, якими було замінено норми про викуп ренти (ст.ст. 793 – 795) на відмову від договору безстрокової ренти та здійснення розрахунків (ст.ст. 739 – 741 ЦК). Позитивним цей крок також не сприймається з огляду на специфічну особливість припинення “аналогів” договору безстрокової ренти, що склались в західноєвропейському майновому обороті, звідки цей договір поширився світом [10, с. 191-194]. Традиційним способом припинення усіх “аналогів” договору безстрокової ренти завжди вважався викуп ренти. Його головне призначення полягає в тому, щоб у такий спосіб відчужувачу майна (одержувачу ренти) повертався еквівалент майна відчуженого під виплату безстрокової ренти, й підстава виплат ренти припинялася, унаслідок чого припинявся сам договір. За новою термінологією ЦК тепер даний порядок називається “відмовою” (ст. 739 ЦК) або “розірванням” (ст.ст. 740, 741 ЦК) договору безстрокової ренти, чим було привнесено певну “неясність” до цього нового для національного обороту договору. Отже, потрібно мати на увазі, що звичайним способом припинення договору безстрокової ренти, як і всіх його “аналогів”, вважається здійснення викупу ренти, незалежно від підстав його проведення, передбачених у ст.ст. 739, 740 ЦК.

Залишаючи осторонь питання, пов'язані з розглядом договору безстрокової ренти, далі основну увагу зосередимо на договорі строкової ренти. За його умовами одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві строкову ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі. Договір строкової ренти так само, як і будь-який різновид договору ренти, має вчинятися у письмовій формі з обов'язковим нотаріальним посвідченням (ст. 732 ЦК).

Порівняно з договором безстрокової ренти обґрунтування виділення в ЦК договору строкової ренти має дещо більші складнощі, оскільки строковий характер ренти перетворює його на договір купівлі-продажу з розстрочкою платежу (ст.ст. 694, 695 ЦК), за яким товар продається в кредит за цінами, що діють на день продажу (ч. 2 ст. 654 ЦК). Якщо рента виплачується протягом певного строку, в такому разі можливо порахувати, якою буде ціна майна, відчуженого під її виплату. Як відомо, ціна майна є елементом договору купівлі-продажу, а не договору ренти, в якому має виплачуватися періодичний рентний дохід. Отже, подібне ототожнення уявляється неприпустимим.

У зв'язку з цим важливо зазначити, що особливістю строкової ренти є те, що її всю неможливо порахувати наперед, так само, як не можливо порахувати наперед довічне утримання у договорі довічного утримання (ст. 744 ЦК). Обидва ці договори мають ризиковий (алеаторний) характер, оскільки укладаються вони на час життя відчужувача майна. Крім того, договір строкової ренти може укладатися на час життя однієї із його сторін або третьої особи, яка взагалі не є стороною договору. У результаті ним встановлюється строкове рентне правовідношення, у якому період часу, протягом якого воно триватиме, залежить від життя фізичної особи, про яку невідомо, скільки вона житиме. Таким чином, строковість даного договору залежить від тривалості людського життя, яке має певні межі й тому є строковим.

Про такий договір говорять, що він має довічний характер. Тому друга відома назва договору строкової ренти може бути – договір довічної ренти. До речі, про необхідність включення до цивільного законодавства договору довічної ренти у зв'язку з договором довічного утримання згадувалося ще у поясненнях до проекту Уложення цивільного 1889 р. [1, с. 217]. Замість цього, в українське цивільне законодавство було привнесено строкову ренту й можливість укладання договору строкової ренти, який тепер доводиться з ним ототожнювати.

Наші північні сусіди – росіяни виявилися більш послідовними у наслідуванні поглядів дореволюційних цивілістів. За ЦК РФ договори довічної ренти та довічного утримання вважаються різновидами договору ренти й врегульовані в одній главі 33 (Рента и пожизненное содержание с иждивением), а в ЦК України вони врегульовані у різних главах 56 (Рента), 57 (Довічне утримання (догляд)). Пов'язано це з тим, що в представників української цивілістичної науки досить тривалий час були свої, особливі погляди, на предмет договору довічного утримання, яким вважалися послуги з довічного утримання [11, с. 25-54]. У наш час подібна точка зору, здається, починає втрачати своїх прихильників і підтримку, однак, це відбулося лише на тому, що договір довічного утримання перемістили з розділу про послуги, де він був розміщений у ЦК України 1964 р., поближче до розділу про купівлю-продаж, де його місце зараз. І це в контексті розгляду договору строкової ренти уявляється позитивним, правильним рішенням, яке заслуговує на підтримку, оскільки обидва ці ризикові договори близькі між собою та близькі правовій моделі договору купівлі-продажу. Крім того, договір довічної ренти західними цивілістами завжди розглядався як подібний на договір купівлі-продажу [12, с. 811], з тією різницею, що замість ціни в ньому виплачується періодичний рентний дохід, оскільки рента є доходом, а не ціною майна.

Варто відмітити, ототожнення договору довічної ренти з договором купівлі-продажу уявляється можливими у зв'язку з тим, що перший носить ризиковий (алеаторний) характер, тому по відношенню до нього не мають застосовуватися правила про викуп ренти. Отже, договір довічної ренти, як і подібний йому договір строкової ренти, своєю метою має відчуження права власності на майно взамін на виплату довічної (строкової) ренти. У даному випадку строкова рента ототожнюється з довічною, тому вона є довічним доходом. Таким чином, договором строкової ренти встановлюється право на строкову або довічну ренту. Отже, потрібно мати на увазі, що про ці особливості договору строкової ренти у ЦК України ніде не згадується.

Також, в ЦК не згадується, що чи не єдиним відомим різновидом договору довічної ренти вважається договір *tontinenvertrag* [13, с. 2-8], сутність якого полягає в тому, що частка кожного із одержувачів довічної ренти, в разі смерті розподіляється між живими, а не залишається платнику ренти [1, с. 222]. Цей договір може виявитися цікавим у

певних життєвих ситуаціях, скажімо, у відносинах між близькими родичами, за аналогією із заповітом подружжя (ст. 1243 ЦК) тощо.

На жаль, вказані особливості договору строкової ренти ніяк не позначаються на особливостях його юридичної регламентації в ЦК України, що є серйозним недоліком його правового врегулювання. Внаслідок цього варто зазначити, що права та обов'язки його сторін, якщо ними є фізичні особи, можуть переходити у спадщину лише в тому випадку якщо договірне рентне праввідношення не припиняється смертю фізичної особи, на час життя якої укладено цей договір. Це може бути тоді, коли платник ренти або третя особа, на час життя яких встановлені виплати довічної ренти, продовжують жити після смерті одержувача довічної ренти. У такому разі прийняття спадщини спадкоємцями одержувача довічної ренти обумовлює безумовне прийняття прав і обов'язків, що впливають з договору довічної ренти.

Крім того, під час укладання договору довічної ренти доцільно передбачати, щоб виплати довічної ренти здійснювались наперед, а не після закінчення кожного календарного кварталу, оскільки мета її – забезпечення майбутніх потреб одержувача ренти, тому що вона повинна надавати йому засоби до існування. Диспозитивний характер ст. 738 ЦК України дозволяє включати таку умову в договір.

Виділення вищерозглянутих різновидів договору ренти (з виплатою ренти в грошовій або іншій формі ст. 731 ЦК) має певні об'єктивні передумови. Коли грошова форма розрахунків ще не набула достатнього розвитку, переважно вдавалися до укладення договору з виплатою ренти в натуральній формі. Майном, що відчужувалося під виплату такої ренти, були переважно земельні наділи або ділянки, які можна було обробляти і, з частини тих плодів, що вони давали в результаті обробки, виплачувати натуральну ренту [2, с. 80]. У такому разі договір натуральної ренти нагадував собою договір міни, з тією особливістю, що в ньому замість відчуженого майна періодично виплачувалася натуральна рента.

Звичайно, це не той договір міни, у його сучасному розумінні, в якому кожна із сторін одночасно виступає продавцем і покупцем того товару, який вона обмінює (ст. 715 ЦК). У даному випадку натуральний обмін представляє собою нееквівалентний обмін майновими благами, що зумовлений умовами договору натуральної ренти, яка має виплачуватися до тих пір, поки відбувається користування земельною ділянкою на праві власності. Як відомо, у Середньовіччі подібне право власності називалося *dominium utile* й носило залежний характер від *dominium directum* та ґрунтувалося на концепції теорії розщепленої власності. З рецепцією римських поглядів, згідно з якими на одну і ту ж річ не може бути однакового права власності, від теорії розщепленої власності відмовилися.

Якщо виплати натуральної ренти стають “непосильними” платнику, від них можна було позбавитися шляхом відмови від земельної ділянки, обтяженої (земельною) рентою [2, с. 188]. Якщо потім цією покинутою земельною ділянкою заволодіє яка-небудь інша особа, вона автоматично стає зобов'язаною до виплати ренти. Отже, натуральна рента обтяжує не платника ренти, а земельну ділянку з її належностями, тому свого часу вважалося, що право на неї є речовим [14, с. 352], а не особистим. Таким чином, можна стверджувати, що на підставі абз. 2 ч. 2 ст. 735 ЦК договором ренти встановлюється речове право на ренту. Це свідчить про те, що договір натуральної ренти не є різновидом договору міни, а лише схожий на нього.

Разом з тим, коли на зміну натуральному обміну прийшов грошовий обмін, грошова рента як більш прогресивна форма оплати поступово витіснила собою натуральну ренту. Договори, в яких замість відчуження земельної ділянки мала

періодично виплачуватися грошова рента, також носили нееквівалентний характер і, були подібними за своїм юридичним змістом до договору натуральної ренти. Розглядати їх тут більш детально не має місця та сенсу, оскільки потреби в такій ренті зараз немає.

Щодо виділення іще двох різновидів договору ренти (підрядоподібного і послугоподібного), думаємо, все це має певну теоретичну надуманість, аніж практичне підґрунтя і спрямованість. В національному майновому обороті таких різновидів договору ренти ніколи не зустрічалося. Тому їх виділення на підставі закріплення в ЦК можливості передбачення встановлення виплат ренти у формі виконання робіт або надання послуг (ст. 737 ЦК) уявляється наслідком нічим не підтвердженої “фантазії” нашого законодавця, так само як і автора цих рядків.

Проте, якщо поглянути на практичний досвід Німеччини – там зустрічався договір ренти з умовою періодичного виконання робіт з метою полагодження й підтримки в належному стані мосту [15, с. 350]. Якщо усе ж таки припустити, що подібний договір ренти може бути коли-небудь укладено, тоді, думається, до нього в субсидіарному порядку мають застосовуватись відповідні положення про договір підряду чи про договори з надання послуг, якщо це не суперечить суті відповідного договору ренти. Проте, до тих пір, поки цього не сталося, про них також немає сенсу тут розмірковувати.

Висновки.

По-перше, всі нормативні положення глави 56 (Рента) ЦК мають універсальний характер по відношенню до будь-якого виду договору ренти.

По-друге, розмежування безстрокового і строкового різновидів договору ренти має важливе практичне значення, оскільки від того, на який строк він укладається залежить те, які нормативні положення Глави 56 (Рента) ЦК мають застосовуватись для його відповідного правового врегулювання. Правила про викуп ренти мають застосовуватись лише до договору безстрокової ренти і не повинні застосовуватись до договору строкової ренти.

По-третє, диференціація договору ренти на такі два види, як договір безстрокової ренти і договір строкової ренти, носить більше теоретичний, аніж, прикладний практичний характер. Така диференціація можлива, але в ній має більш чітко простежуватись практична залежність термінології, оскільки наука цивільного права є прикладною юридичною наукою.

Використана література

1. Уложение гражданское : проект (с объяснениями). Высочайше Учрежденной Редакционной Комиссии по составлению гражданского уложения. – СПб. : Гос. тип., 1889. – Кн. 5. – Т. 5. – 696 с. (Цей законопроект не був прийнятий).
2. Кассо Л.А. Понятие о залоге в современном праве / Л.А. Кассо. – М. : Статут, 1999. – 286 с.
3. Халецкая Т.М. Место договора ренты в системе обязательственного права // Право Беларуси. – 2004. – № 40.
4. Див. ЦК РФ, Глава 33 (ст. 583 – 605), ЦК Білорусії, Глава 33 (ст. 554 – 576), ЦК Казахстану, Глава 28 (ст. 517 – 539). У ЦК Республіки Молдова різновиди договору ренти не виділяються, Глава 5 (ст. 847 – 858).
5. Пучковський С.В. Види договору ренти. – Режим доступу : [//www.reallook.com.ua/4899/vidi-dogovoru-renti](http://www.reallook.com.ua/4899/vidi-dogovoru-renti);
Турияница Н.В. Поняття та ознаки договору ренти. – Режим доступу : [//www.ua-reporter.com/novosti/108229](http://www.ua-reporter.com/novosti/108229) ;
Договір ренти і його види. – Режим доступу : [//www.donlcc.com/index.php?artid=2046](http://www.donlcc.com/index.php?artid=2046)

6. Бенедисюк І. Договір ренти // Бухгалтерія. – 2005 – № 14(637). – Режим доступу : <http://www.buhgalteria.com.ua/Hit.html?id=907>
7. Вікіпедія. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Земельна_рента.
8. Морандьєр Л.Ж. Гражданское право Франции / Л.Ж. Морандьєр. – М. : “Иностранная литература”, 1961. – Т. 3. – 748 с.
9. Морандьєр Л.Ж. Гражданское право Франции / Л.Ж. Морандьєр. – М. : “Иностранная литература”, 1958. – Т. 1. – 541 с.
10. Апанасюк М.П. Походження договору ренти // Вісник Університету внутрішніх справ. – 2000. – (Спецвипуск).
11. Бару М.І. Договірне зобов'язання о збереженні // Ученые записки Харьковского юридического института. – 1948. – Вып. 3.
12. Пляниоль М. Курс Французского гражданского права / М. Пляниоль. – Петрокрывь : Тип. С. Панского, 1911. – Вып. 5 – Ч. 2. – 847 с.
13. Цион К. Тонтини и страхование жизни / К. Цион. – СПб., 1891. – 55 с.
14. Победоносцев К.П. Курс гражданского права / К.П. Победоносцев. – СПб. : Синодальная тип., 1880. – Т.3. – 640 с.
15. Дорнбергер Г. Гражданское право ГДР : вещное право / [Г. Дорнбергер, Г. Клейне, Г. Клиндер, М. Пош]. – М. : “Иностранная литература”, 1959. – 426 с.

~~~~~ * * * ~~~~~